

نوشته فردريك فرند

ترجمه ليدا تقی پور
کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر

کلیدواژه ها:

شبکه های اطلاع رسانی □ امانت بین کتابخانه ای □ انتقال الکترونيكي اطلاعات

چکیده:

کتابدار ما هر کسی است که اطلاعات را در اسرع وقت در اختیار درخواست کننده قرار دهد. تعداد انگشت شماری از کتابداران امروزي به این درجه از تبحر رسیده اند. مسئله ای که همه جا به چشم می خورد این است که منابع موجود در کتابخانه ای جوابگوي نیاز متقاضیان نیست. نظر به افزایش تعداد انتشارات کتب و مجلات و با توجه به افزایش قیمتها در مقایسه با درآمدها، مراجعه به کتابخانه ها افزایش یافته و در نتیجه کتابداران برای پاسخگويي به نیاز متقاضیان، مجبورند با از خود گذشتگی بیشتری سعی نمایند. و این مسئله در تمام کتابخانه های سراسر دنیا مشاهده می شود. فقر اطلاعات يك موضوع نسبي است و نسبت آن همیشه هم با محدودیت های اقتصادي هماهنگ نیست. حتی کشورهایی که زیربنای اقتصادي قوي دارند ممکن است با فقر اطلاعاتي بویژه در مناطق روستايي مواجه باشند. اگرچه درجه فقر اطلاعاتي در بین کشورها با نوساناتي توأم است؛ اما دسترسی به اطلاعات در حال افزایش، با قیمتی که امکان پرداخت آن توسط متقاضیان وجود داشته باشند، به عنوان يك مسئله بین المللي مطرح می باشد. در بسیاری از کشورها همکاری بین کتابخانه ای، توسط سیاستمداران و کتابداران، البته بعنوان يك مرهم و نه به عنوان يك چاره اساسي، صورت می پذیرد. وقتی که ما به يك مراجعه کننده توضیح می دهیم که، مدرک موردنظر او در کتابخانه وجود ندارد، بلافاصله می پرسد که آیا کتابخانه دیگری را می شناسید که مدرک موردنظر را داشته باشد؟ آیا شما می توانید هر چه سریع تر آن را برای من تهیه نمایید؟ این مقاله، نحوه برخورد ما با این مسئله و چگونگی انتقال اطلاعات بوسیله دستگاههای الکترونيكي، از يك کتابخانه به کتابخانه دیگر در سراسر جهان را مطرح می کند.

جهان از نظر جغرافیایی بسیار بزرگ؛ اما از دیدگاه الکترونیک بسیار کوچک است:

هرچند تخیلات من ممکن است کاملاً غیرواقعي جلوه نماید؛ اما اجازه می خواهم اعتراف کنم که هدف ایجاد شبکه الکترونيكي جهاني برای انتقال اطلاعات، بسیار با ارزش است. در زندگی باید هدفی داشته باشیم، هر چند که این هدف بسیار دور از دسترس و یا حتی دسترسی به آن غیرممکن باشد. کوشش در راه رسیدن به چنین هدفی برای کسانی که در این راه قدم می گذارند بسیار مفید خواهد بود. اقدام در جهت ایجاد شبکه خدمات جهاني تحویل الکترونيكي مدرک، می تواند کتابداران بسیاری از کشورهای را بهم نزدیک و هدف جدید مشترکی را به وجود آورد، با وجود اینکه ایجاد چنین شبکه ای در حال حاضر امکان پذیر نیست؛ ولی پیشرفتهای تکنیکی در این زمینه با چنان سرعتی به پیش می رود که اگر روز به روز یا هفته به هفته آنرا احساس نکنیم، این پیشرفتهای تکنیکی در این زمینه با چنان سرعتی به پیش می رود که شبکه های الکترونيكي فعلی را با سه چهار سال پیش مقایسه نمایم تا متوجه پیشرفت تکنولوژی شبکه ها شویم. به همان سادگی که می توان با کتابخانه های دیگر در شهر ارتباط برقرار کنیم، هم اکنون بوسیله پست الکترونيكي نیز، این امکان در اختیار کتابدار قرار گرفته که با کتابخانه های متعددی در کشورهای گوناگون در تماس باشیم. در حال حاضر، برقراری ارتباط بوسیله پست الکترونیک با بسیاری از کتابخانه ها در کشورهای مختلف، به مراقبت آسانتر از برقراری ارتباط با تلفن است. از نظر جغرافیایی جهان بسیار وسیع، اما از دیدگاه الکترونیک دنیا بسیار کوچک است. مقالاتی که حداقل يك هفته زمان نیاز دارد تا از نقطه ای در آن طرف کره زمین بدست ما برسد، بوسیله پست الکترونيكي حداکثر ظرف چند دقیقه قابل دستیابی است. شبکه ها می توانند به عنوان کلید انقلاب بین المللي در زمینه خدمات کتابداري محسوب گردند. از میان برداشتن عوامل تاخیر زمانی و بعد مسافت، یا به زبان ساده تر برطرف کردن کندی انتقال اطلاعات، که خود موجب ایجاد محدودیتهایی می گردید، امروزه باعث بروز مشکلاتی شده است.

تا اینجا صحبت در مورد ایده پست الکترونيكي بوده و در ادامه مقاله، به بررسی مسائلی که در راه تحقیق این ایده با آنها مواجه هستیم می پردازیم.

ارتباط با کتابخانه های برخی از کشورها و یا ارتباط کتابخانه های درون برخی از کشورها از طریق شبکه، هنوز به وجود نیامده است. و این در مقابل ایده انتقال اطلاعات از طریق شبکه بین المللي، سد و مانع بزرگی است که می بایستی از میان برداشته شود. کتابدارها موظفاند در حد امکان، نیروی خود را در این راه، اگر تاکنون بکار نگرفته اند، بکار گیرند تا از طریق شبکه با سایر کتابخانه ها مرتبط گردند. دهکده جهاني تحقیق نخواهد یافت، مگر اینکه هر يك از افراد این دهکده بتواند از طریق شبکه الکترونيكي با همسایه خود ارتباط برقرار نماید. در هر کشور، کتابخانه ها مراکز طبیعی دستیابی به اطلاعات اند. پس بنابراین باید محل اتصال به شبکه جهاني نیز، کتابخانه ها باشند. حتی اگر منابع موجود، ایجاب می کند که فقط يك کتابخانه در هر کشور به شبکه بین المللي مرتبط گردد، این مهم باید به عنوان پایه گذاري يك انقلاب بین المللي انجام شود. هرچند باید کارهای بسیاری انجام گیرد؛ اما حداقل قدمهای اولیه به این طریق برداشته شده است، و به قول ضرب المثلي انگلیسی، درخت بلوط از يك دانه روییده می شود. مسائل پیچیده اقتصادي در بسیاری ممالک، باعث کندی اتصال به شبکه بین المللي خواهد شد، ولی به هر جهت، برای اینکه امید ایجاد دهکده جهاني و مزایای آن پابرجا باشد، اتصال تک تک کتابخانه ها به شبکه، بسیار گرانیهاست. احتمالاً کتابدارها، بر تصمیم سیاستمداران کشور خود برای ایجاد شبکه، تاثیر چندانی ندارند؛ اما آنهایی هم که قادر به اعمال نفوذ هستند، معمولاً در این فکرند که چگونه می توانند جوابگوي هزینه های بسیار بالای ایجاد چنین شبکه ای باشند.

کتابدارها آمادگی ارائه خدمات انتقال اطلاعات بوسیله پست الکترونیکی را دارا هستند - هرچند سرمایه گذاری اولیه جهت ایجاد شبکه در مقایسه با درآمد کتابخانه ها از این طریق بسیار ناچیز باشد. بر فرض اینکه چنین شبکه بین المللی ای ایجاد گردد، به وسیله آن چه کارهایی می توان انجام داد؟ آیا می توان توسط این شبکه، پیغامی به کتابخانه ای فرستاد؟ و گفت "خواهش می کنم یک کپی از این مقاله، که مورد نیاز یکی از استفاده کنندگان من است، ارسال نمایید؟ امروزه این کار، قابل امتحان کردن است؛ اما شانس موفقیت در آن زیاد نیست. یکی از نادر راه های موفقیت در این زمینه، درخواست نمودن از یکی از مراکز بین المللی ارائه مدارک توسط شبکه الکترونیکی (مانند مرکز ارائه مدارک کتابخانه بریتانیا B*LDSC) است. مراکز جدید انتقال مدارک، که در سالهای اخیر در حال شکل گیری هستند، مانند آژانس آماده ارائه خدمات انتقال اطلاعات اند که بزودی فعالیت خود را آغاز نموده و قادر خواهند بود درخواستها را از طریق شبکه الکترونیکی دریافت کرده و کپی مدارک مورد نیاز را توسط شبکه بین المللی برای استفاده کننده ارسال نمایند. با وجود اینکه این شبکه ها در حال حاضر صددرصد فعال نیستند؛ اما ارسال مدارک از طریق شبکه مشکلی در بر ندارد، و تعداد کثیری از این مراکز، بزودی به صورت عمومی و خصوصی، بسیاری از درخواستهای استفاده کنندگان را پاسخگو خواهند بود. در ضمن، من کاملاً مطمئن هستم که متقاضیان بیشمار، آمادگی استفاده از خدمات از طریق شبکه بین المللی را دارا هستند. برقراری ارتباط با شبکه بین المللی، باعث خواهد شد تا کسانی که به اطلاعات منتشر شده نیاز دارند، از امکانات شبکه استفاده نموده و کپی مقاله مورد نظر و یا فصلی از یک کتاب را از طریق شبکه و در زمانی بسیار کوتاه تر از مدت زمانی که در حال حاضر توسط پست جهت خرید کتاب یا امانت گرفتن مدارک از کتابخانه های گوناگون صرف می شود، دریافت نمایند.

استفاده کنندگانی که در حال حاضر با شبکه ارتباط برقرار نموده اند، مکرراً تقاضاهای خود را افزایش داده و به منظور دریافت هر چه سریع تر اطلاعات مورد نیاز خود، انتظارات بیشتری را عنوان می نمایند و یا با نادیده گرفتن کتابخانه ها و برقراری ارتباط مستقیم با تهیه کنندگان، به مدارک مورد نیاز خود دسترسی پیدا می کنند. تقاضاها برای دریافت اطلاعات از طریق شبکه موجود است و تهیه کنندگان نیز، آماده ارائه خدمات هستند؛ اما مسئله، چگونگی روش پرداخت حق الزحمه تهیه کنندگان توسط استفاده کنندگان است.

معمولاً اقتصاد یک سرویس، تعیین کننده موفقیت و یا عدم موفقیت آن سرویس است:

با وجود اینکه من هیچگونه نظری در مورد مسائل تکنیکی و مدیریتی انتقال بین المللی اطلاعات ندارم؛ اما معمولاً عامل مهم تعیین کننده موفقیت یا عدم موفقیت یک سرویس، به وضعیت مالی آن بستگی مستقیم دارد. وضعیت مالی سرویسهای انتقال بین المللی اطلاعات، به دو عامل وابسته است: قیمت درخواستی تهیه کننده؛ و نحوه پرداخت آن توسط متقاضیان. نحوه قیمت گذاری خود به چندین عامل بستگی دارد که بعضی تحت کنترل تهیه کننده، و برخی خارج از کنترل تهیه کنندگان است. عوامل تحت کنترل تهیه کننده، می توانند فقط قیمت تمام شده کالا باشد، یا قسمتی از سربار نیز از متقاضی اخذ گردد، و یا تهیه کننده انتظار سودی هم داشته باشد. کلیه موسسات آموزشی در کشورهای پیشرفته، توسط حکومتها تحت فشار قرار گرفته اند تا مخارج سرویسهای ارائه شده را از متقاضیان دریافت نمایند. این مطلب، باعث می شود که کتابخانه ها نیز، در ازای خدماتشان از کشورهای دیگر درخواست دستمزد نمایند. برای اینکه اینگونه سرویسها همراه با سوبسید ارائه شوند، می بایستی توسط سیاستمداران تصمیمات لازم اتخاذ گردد. کمکهای مالی ای که دولت در اختیار هر کتابخانه قرار می دهد، به عنوان قسمتی از بودجه کمکی به حساب می آید. حتی انتقال مقدار زیادی اطلاعات توسط شبکه، مقدار ناچیزی از کمکهای بین المللی را دربرمی گیرد. مسوولان تنظیم بودجه باید توجه داشته باشند، هزینه ای که بابت انتقال اطلاعات مصرف می شود، در واقع در دراز مدت باعث بهبود اقتصاد کشور خواهد گردید. اگر کتابخانه ای برای انتقال اطلاعات، مبلغی را جهت پوشش قسمتی از مخارج خود درخواست نماید، نباید تصور شود که این مبلغ به عنوان سود دریافت گردیده است. ضمناً باید توجه مسوولان را به اختلاف فی مابین شبکه کتابخانه ها که کار انتقال اطلاعات را انجام می دهند، و بابت سرویس خود فقط مخارج متحمل شده را از درخواست کنندگان دریافت می نمایند، و شبکه ای که توسط ناشران یا آژانسهای خصوصی برای سرویس فوق سودی نیز دریافت می نمایند جلب نمود.

عواملی در قیمت گذاری وجود دارد که خارج از کنترل تهیه کنندگان است. یکی از عواملی که اهمیت آن مرتباً افزایش می یابد، حق تالیف است. من شدیداً برای تثبیت قیمت تکثیر مدارک توسط مراکز قانونگذاری اقدام نموده ام. شبکه انتقال اطلاعاتی Research Technical group Ariel می تواند مانند Group 4 Fax که طبق قانون جهت حق تالیف مبلغ منصفانه ای دریافت می نمایند - که البته همین سیستم هم با مسائلی مواجه است - عمل نماید. بنابراین اگر از شبکه کامپیوتری استفاده شود، این مسائل به قوت خود باقی خواهد ماند. پس بنابراین سیستم کامپیوتری، نمی تواند باعث کنترل حق تالیف باشد. اکثر ناشران منطقی که با آنها مذاکره نموده ام، با کپی گرفتن از یک مطلب خاص و در اختیار افراد مختلف قراردادن آن مخالفتی ندارند. هیچ دلیلی هم وجود ندارد که نشان دهنده فروش کمتر به خاطر کپی کردن یک مقاله خاص باشد. عملی که باید مشترکاً توسط کتابداران و ناشران انجام گیرد، این است که روشی اتخاذ نمایند که قانون انتقال اطلاعات، باعث به مخاطره افتادن حق نشر نگردد. یعنی اگر مقاله ای از یک مجله توسط کتابخانه خاصی در یک کشور دریافت می شود و توسط شبکه امکان استفاده کلیه مشترکان شبکه به وجود می آید، حق ناشر محفوظ بماند. می توان به سادگی نظریات سیاستمداران را درک کرد که معتقدند کلیه کتابخانه های کشور، می توانند خرید تمام مجلاتی را که آبونه شده اند قطع کنند و فقط به یک نسخه از طریق شبکه متکی گردند و سایر کتابخانه ها از طریق مرکز اصلی به صورت شبکه کپی دریافت نمایند. البته کتابداران، می بایستی در مقابل این روش مقاومت کرده و نگذارند سیستم تحقیقاتی ای که خود جزئی از آن محسوب می شوند، روبه ضعف گذارد. همچنین سازمانهای انتشاراتی، باید توجه داشته باشند که اگر سیاست محدود کردن کپی از طریق شبکه به اجرا گذاشته شود، بهمان نسبت که برای کتابداران مضر می باشد برای آنها نیز خطرآفرین است. اگر در قوانین انتقال اطلاعات از طریق شبکه (به صورت مجانی یا حق الزحمه بعلاوه سود) اشتباهی رخ دهد، باعث ضعیف شدن روش تحقیقات با استفاده از امکانات شبکه خواهد شد.

سازمانهای انتشاراتی، مانند کتابداران، آگاه هستند که عامل اصلی رابطه خوانندگان و نویسندگان، کتاب است. بنابراین می بایستی در عصر الکترونیک، به منظور طرح روشی که باعث عدم سوءاستفاده می شود، توافقنامه خاصی بوجود آورد که البته بسیار پیچیده است و تا بحال طرحی در این زمینه، پیاده نشده است. در هر صورت برای اینکه با درخواستهای حجیم کیپی مدرک مواجه نشویم، می بایستی، حداقل مبلغ بسیار ناچیزی بدون سود برای انتقال اطلاعات از طریق شبکه منظور گردد. البته این روش، برای اکثر کتابخانه ها در بسیاری از کشورها ایجاد دردسرهای زیادی خواهد کرد؛ اما در صورتی که انتقال اطلاعات به صورت شبکه در سراسر جهان مورد استفاده قرار گیرد، موضوع فرق خواهد کرد.

قسمتی از مسئله نحوه پرداخت، به روش پرداخت بستگی دارد؛ زیرا با توجه به ارزشهای مختلف و تغییر نسبی ارزش ارزها، در مقایسه با یکدیگر، اشکالاتی بروز می کند. "گراهام کورنیش" عضو مرکز توزیع مدارک کتابخانه انگلستان در این زمینه بررسیهای انجام داده و نتیجه را به عنوان یک طرح، که توسط دایره ایفلا (اداره وام بین المللی) تایید گردیده، در اختیار یونسکو قرار داده است. گراهام کورنیش و "مارگارت بارویک" در یک تجزیه و تحلیل، که نکات مثبت و منفی روش پرداخت هزینه انتقال بین المللی اطلاعات را دربرمی گیرد، به این نتیجه رسیده اند که هیچک از روشهای موجود، صددرصد جوابگو نیست و کلیه روشها با مشکلاتی مواجه هستند؛ اما بطور نسبی استفاده از امکانات ایفلا در روشهای مختلف برای کتابخانه ها موثر است. نهایتاً برای موفقیت، هر روشی که اتخاذ گردد، باید از یک سیستم مالی جامع برخوردار باشد و در ضمن مورد تایید جامعه کتابخانه های بین المللی نیز باشد. بدون شک، توزیع کنندگان اطلاعات در بازار آزاد، بازار انتقال اطلاعات به صورت شبکه را نیز، تحت کنترل خود در خواهند آورد مگر اینکه کتابداران روشی هماهنگ با هم را برگزینند.

انتقال اطلاعات: یک راه حل بین المللی برای یک مسئله بین المللی

کمیته بین المللی چگونه می تواند برای خدمات خود برنامه ریزی نماید؟ فرض کنیم مسائلی که تا به حال در این مقاله مطرح شده اند، قابل حل باشند و کتابخانه های گوناگون در سراسر گیتی، امکان درخواست اطلاعات را از کتابخانه های دیگر کشورها، بدون اینکه اشکالی از نظر تکنیکی یا مالی به وجود آید، داشته باشند. حال باید روشی اتخاذ گردد تا کمیته بین المللی بتواند براساس آن، نحوه ارائه خدمات خود را پایه ریزی نماید. فرض بر این است که، یک کتابخانه در نقطه ای از جهان، مدارک موردنیاز خود را از کتابخانه دیگری، که از نظر جغرافیایی در نزدیک ترین فاصله قرار داد، درخواست نماید. آیا تمام درخواستها، می بایستی از طریق کتابخانه ملی انجام گیرد؟ قانون تا چه حد می تواند فشار درخواستها را بر عهده بازار قرار دهد، نقش بازار آزاد و تهیه کنندگان مدارک خصوصی چه خواهد بود؟ البته خیلی زود است که به اینگونه سئوالات پاسخ مناسب داد؛ اما شاید موقع آن رسیده باشد که در این زمینه، راه حلها را در نظر گرفت. به مرور که روش انتقال اطلاعات بوسیله شبکه به صورت یک واقعیت درمی آید، مسلماً انفجار تقاضاها، حداقل بین کتابخانه های هر کشور - اگر نه بین کتابخانه های دنیا، به وجود خواهد آمد. بنابراین باید، در فکر روشی باشیم که بتوانیم جوابگوی اینهمه تقاضا باشیم. این خطر برای کتابخانه هایی که از منابع بیشتری برخوردار هستند، بحدی خواهد بود که، امکان دارد در زیر بار تقاضاها غرق شوند. البته تهیه کنندگان مدارک معتبر جهانی، مانند "کارل" (Carl) و مرکز توزیع کتابخانه انگلیس، در صورتی که تجهیزات خود را افزایش دهند، قادر خواهند بود که فروش خود را در راستای پاسخگویی به نیازها بالا ببرند. ضمناً گروههای خصوصی بیشتری نیز، آماده سرمایه گذاری در زمینه شبکه انتقال بین المللی خواهند شد. آیا گسترش تقاضاها را بازار می تواند با پراکنده نمودن تقاضاها پاسخگو باشد؟ با توجه به مقاله ای که در زمینه انتقال اطلاعات از طریق شبکه، توسط متخصصان ارائه شده، واضح است که به راه حلهای محلی توجه زیادی معطوف گردیده است. مثلاً آقای "جی ان اوتیک" از مرکز تکثیر مدارک در شرق آمریکا معتقد است که، کمی کردن مدارک برای گسترش اطلاعات در شرق آفریقا، راه بسیار مناسبی است. البته ایشان به مسئله کمبود تجهیزات و روش پرداختها کاملاً واقف بوده و متوجه هستند که عدم وجود کمیته نظارت محلی، بر همکاریها اثر نامطلوبی خواهد گذاشت. آقای "محمد.م.امان" برای تشریح انتقال اطلاعات و امانت دادن مدارک، بین کتابخانه های عربی خاطرنشان می کند که، وجود و یا در اختیار نبودن تجهیزات و تکنیکها نمی تواند در این راستا مهمترین مسئله باشد. ایشان مسئله را به این شکل عنوان می کنند که، مسئله عدم یا کمبود تجهیزات نیست؛ بلکه وجود نداشتن روش و پروتکل صحیحی است که مشخص کند موجودی هر کتابخانه چیست آیا صاحب آن کتاب یا مدرک تمایل دارد که سند و یا کمی آنرا در اختیار کتابخانه دیگری در یک کشور عربی قرار دهد. "ماریس لین" با شک و تردید به اقتصادی بودن انتقال اطلاعات به صورت الکترونیکی نگاه می کند، و در مقاله ای در زمینه انتقال اطلاعات در کشورهای در حال توسعه، اظهار می دارد: "با توجه به عدم همکاری نمی توان خوشبین بود". من در مورد همکاریهای محلی از ایشان خوشبین تر هستم؛ اما با نامبرده هم عقیده ام که نمی توان همکاریهای محلی را با سرویسهای کتابخانه ملی جایگزین نمود. همکاری بین کتابخانه های ضعیف، بی گمان همکاری ضعیفی خواهد بود. همکاری خوب، مستلزم کتابخانه خوب هم هست. در هر شبکه محلی، مسلماً کتابخانه هایی یافت می شوند که از سایر کتابخانه ها قوی تر هستند؛ اما همکاری محلی زمان امکان پذیر است که، هسته ای از کتابخانه های قوی برای جلوگیری نیازها تشکیل گردد. وضعیت مطلوب زمانی به وجود خواهد آمد که به پنجده درصد تقاضاها به صورت محلی سرویس داده شود و چهل درصد بعدی تقاضاها در شبکه ملی جواب داده شود. باین ترتیب ده درصد تقاضاها باقی خواهد ماند که می بایستی بوسیله شبکه کشورها به آنها رسیدگی گردد. عکس این حالت، نمی تواند وضعیت مطلوبی باشد و اگر فقط ده درصد تقاضاها به صورت شبکه در داخل کشور سرویس داده شود و بقیه به عهده شبکه بین المللی گذاشته شود، آن وقت است که فشارها خود را نشان خواهند داد.

با توجه به نوشته های اخیر در زمینه انتشارات و انتقال اطلاعات، نکته ای که به وضوح قابل مشاهده است آن است که، در این راستا مسئله اصلی مشکل تکنیکی نیست؛ بلکه مسئله سازمانی یا سیاسی می باشد. تکنولوژی انتقال اطلاعات در بسیاری از کشورها موجود است - البته احتمال دارد در تعداد انگشت شماری از کتابخانه های یک کشور این تکنولوژی در اختیار باشد و نه در کلیه کتابخانه های آن کشور. تهیه تجهیزات موردنیاز، و یا برقراری ارتباط شبکه ای در بعضی کشورها مشکل آفرین است که البته به مرور این مسائل قبال حل است؛ اما برعکس، مسئله سازمانی و سیاسی، حتی اگر بهترین امکانات تکنیکی در اختیار باشد، به مرور زمان حل نخواهد شد، مگر اینکه کشورها با هم

همکاری داشته باشند. انجمن کتابخانه های محلی به وجود نخواهد آمد، مگر اینکه کلیه کتابخانه ها را برای این امر هماهنگ کنند. امیدی به اتخاذ روشی برای پرداخت هزینه های انتقال اطلاعات موجود نیست، مگر اینکه کتابداران با ارائه پیشنهادات خود مسوولان سیاسی کشورشان را متقاعد نمایند. برای هر کشوری انتقال اطلاعات الکترونیکی، باید قسمتی از طرح جامع اخذ اطلاعات بین المللی باشد و کتابداران نیز، می بایست بر اجرای این طرح تاکید نمایند.

به منظور دسترسی به اهداف طرح فوق الذکر، در بعضی کشورها ایجاد کتابخانه مرکزی، با امکانات گسترده کتاب و مجلات، به نحوی که بتواند منابع خود را به صورت امانت، کپی و یا انتقال الکترونیکی در اختیار سایر کتابخانه های کشور قرار دهد- الزامی است. برای سایر کشورها، ایجاد شبکه ای از چند کتابخانه معتبر که از استاندارد شناخته شده خاصی پیروی نمایند، بیش از ایجاد یک کتابخانه مرکزی موثر خواهد بود.

راه حل دیگر، اتکا به کتابخانه های معتبر خارجی خاص و یا یکی از مراکز عمده تهیه و توزیع اطلاعات است. انتقال اطلاعات، هرچند از طریق تجهیزات الکترونیکی یا شبکه و با استفاده از تمام راه حل های فوق موثر است؛ اما اهمیت واقعی این مسئله تا زمانی که انتقال اطلاعات به صورت یک شبکه ملی مطرح نگردد، قابل لمس نخواهد بود.

به نظر نویسنده، آینده استفاده از تجهیزات الکترونیکی برای انتقال اطلاعات در بازار، به نوعی خواهد بود که برای کلیه گروه هایی که در زمینه ارائه اطلاعات فعال اند، اعم از مراکز بین المللی تهیه و توزیع مدارک، ناشران، آژانس های تهیه مجلات و همچنین کتابخانه های خصوصی، امکان فعالیت فراهم خواهد بود - مشروط بر اینکه آنان خدمات قابل قبولی را با قیمتهای مناسب ارائه دهند.

نویسنده اظهار می دارد، علاقه شخصی من ایجاد و توسعه سیستم های الکترونیکی انتقال اطلاعات بین کتابخانه ها می باشد و در حال حاضر اینجانب به عنوان هماهنگ کننده سیستم اطلاعات بین کتابخانه ای دانشگاه های انگلستان فعال می باشم. پیروی از چنین سیستمی برای کتابخانه هایی که دارای امکانات مناسبی هستند، ولی به برآوردن کلیه نیازهای متقاضیان خود قادر نیستند، بسیار سودمند است.

این سیستم می تواند به صورت بین المللی فعال باشد. در واقع، چنین سرویسی در حال حاضر به صورت منطقه ای در بعضی از استان های شمال انگلستان فعالیت می نماید. سیستم مستقر در استان های شمالی انگلستان، برای نشان دادن یک سیستم انتقال اطلاعات بین المللی، دارای چندین مزیت بارز است. اولاً در این سیستم، یک تشکیلات منظم وجود دارد که با استفاده از آن، انتقال اطلاعات هماهنگ می گردد. البته سازمان (ایفلا) تنها تشکیلاتی است که امکان هماهنگ کردن انتقال اطلاعات در یک سیستم واقعی بین المللی را داراست. ثانیاً در این سیستم، لیستی از مجلات موجود در کتابخانه ها آماده شده که در صورت نیاز، میتوان سریعاً به مورد درخواست دسترسی یافت. این بخش از کار در سیستم جهانی، باعث به وجود آمدن مسئله بسیار پیچیده ای خواهد شد. ثالثاً با وجود اینکه در سیستم دانشگاهی استان های شمالی انگلستان، گروهی فقط امانت دهنده و گروهی دیگر فقط امانت گیرنده اند؛ اما اجتماع کتابخانه های مزبور، بدلیل همبستگی زیاد، قادر به تحمل این فشارهاست. آیا امکان دارد که چنین اجتماعی در ابعاد بین المللی به وجود آید؟ به نظر نویسنده مسئله اصلی، سازمان دادن به تشکیلات بین المللی به منظور انتقال اطلاعات در سطح جهانی است.

برای چنین سازمانی، ساختمان لانه زنبور که تمام اعضا در آن به نحوی با هم همبستگی دارند، الگوی مناسبی است. مثلاً اگر فرضاً کتابخانه ای درون گروه خودش نتواند نیاز درخواست کنندگانش را برآورده کند، درخواست را به گروه بالاتر و و مثلاً مجتمع کتابخانه های انگلستان ارجاع می نماید. این نمودار سازمانی مشخص می کند که، هر گروه دارای قوانین داخلی خاص خود است که، براساس آن در صورت عدم امکان برآوردن نیاز متقاضی درون گروه، می تواند با یک کتابخانه مرکزی و یا یک کتابخانه خصوصی ارتباط برقرار نماید. این نمودار سازمانی باعث می گردد که در نحوه پاسخگویی به متقاضیان بین المللی در شبکه های محلی تنوعی ایجاد شده و نیز از بروز اغتشاش در سیستم انتقال اطلاعات بین المللی جلوگیری گردد. در چنین شرایطی یک کتابخانه به برقراری ارتباط با کتابخانه های دیگر بطور مستقیم نیازی نخواهد داشت. اما این روند بر روی هر یک از کتابخانه ها در سیستم انتقال اطلاعات الکترونیکی بین المللی که فعال می باشد چه اثراتی می گذارد؟ نویسنده اظهار می دارد که، تعدادی از کتابداران کتابخانه های گوناگون در سراسر جهان، با من ارتباط برقرار نموده و اظهار داشته اند که با توجه به منابع نسبتاً غنی کتب و مجلات کتابخانه ها آیا امکان ارسال این منابع بر روی شبکه بین المللی موجود است یا خیر؟ ما در حال حاضر، با تعداد محدودی از کتابخانه های انگلستان این ارتباط را با استفاده از سیستم (R*LGA = Research Technical Group Ariel) به وجود آورده ایم؛ اما آیا امکانات کتابخانه ها اجازه می دهد که جوابگویی مثلاً صد درخواست در روز از کتابخانه های گوناگون در سراسر جهان باشیم؟ اگر قرار باشد ما با متقاضیان برخوردی منطقی داشته باشیم، مسلماً در روز، صد تقاضا دریافت خواهیم داشت؛ ولی در حال حاضر و با تجهیزات و نیروی انسانی موجود، بی گمان امکان پاسخگویی نخواهیم داشت. از سوی دیگر چنانچه تجهیزات جدید و نیروی انسانی بیشتری را در اختیار بگیریم، در آن شرایط چگونه باید با مسئله غیراقتصادی بودن این روش مقابله نماییم. آیا برای جوابگویی مخارج مجبوریم مبلغ دستمزد را به قدری بالا ببریم که از قیمت عرضه کنندگان منابع اطلاعاتی بیشتر باشد؟ این مسئله ای است که ناشران و آژانس های مجلات چنانچه به این سیستم وارد گردند، با آن رویه رو خواهند شد. ولی برخلاف کتابداران، آنها جهت ایجاد سازمانهای جدید تجاری روش برنامه ریزی را تجربه کرده و لذا امکان به وجود آوردن چنین سازمانهایی را دارا هستند. زیرا از آنجا که ایجاد چنین امکاناتی، مستلزم چندین میلیارد دلار سرمایه گذاری است، بنابراین هر کتابخانه ای که قصد فعالیت در این بازار را داشته باشد، می بایستی بدون توجه به ابعاد کتابخانه بسیار محتاط عمل نماید، چرا که سیستم انتقال اطلاعات جهانی، فقط دربرگیرنده کتابخانه های بزرگ نیست و کتابخانه های کوچکی هم که به سیستم وارد می شوند نیز، به تغییرات وسیعی اعم از سازماندهی، نیروی انسانی و منابع مالی نیاز دارند.

سیستم انتقال اطلاعات الکترونیکی امکاناتی در اختیار ما قرار می دهد که ما باید از آن استفاده نماییم:

مشکلاتی که در زمان ایجاد یک سیستم جدید بروز می نماید، خیلی سریع در مغز بشر تجلی می کند و هر کسی که مثل من ساده لوحانه به یک سیستم سرویس دهی بین المللی بیندیشد، بزودی متوجه مشکلاتی عظیم به وجود آوردن چنین سیستمی خواهد گردید. کلیه کتابداران، این اصل را می پذیرند که نحوه سرویس دادن به متقاضیان کافی نیست و این مشکل در تمام کتابخانه های دنیا بچشم می خورد. در هر کتابخانه ای باید به منظور افزایش منابع، نهایت سعی و کوشش بکار گرفته شود تا بتوانیم به نحو بهتری پاسخگوی نیاز متقاضیان باشیم. ضمناً در این راستا، با برنامه ریزی صحیح، می توان جهت پاسخگویی به نیازهای مراجعان، امکانات بهتری را فراهم نمود. اگر بخشی از این برنامه ریزی در زمینه همکاری با کتابخانه های دیگر باشد، مشکلات این همکاری بزودی خودنمایی خواهد کرد؛ ولی با وجود این، کتابخانه هایی که اینگونه همکاری را شروع می نمایند از مزایای این همکاری بهره مند خواهند شد. تصور سیستم بین المللی انتقال اطلاعات الکترونیکی، اساس همبستگی بین المللی را به عنوان یک شغل حرفه ای جهانی در انسان به وجود می آورد. همچنین با توجه به متقاضیان کتابخانه ها و درخواستهای متنوع آنها، چنانچه جهت پاسخگویی، همکاری بین کتابخانه ای وجود داشته باشد، مسلماً امکانات و سرویس بهتری به متقاضیان ارائه خواهد شد. هیچ کتابخانه ای قادر نیست که کلیه احتیاجات متقاضیان را برآورده کند - هر چند که اطلاعات مورد نیاز متقاضی، در جایی دیگر موجود باشد. بنابراین، هدف ایجاد یک شبکه بین المللی است و در پایه گذاری این سیستم، باید همکاری بین المللی مورد نظر باشد - نه رقابت بین کشورها. سیستم انتقال اطلاعات بین المللی، دارای مزایای بسیاری است که باید از آن استفاده کنیم.

* Frederick J. Friend. "Document Delivery: A World Solution to a World Problem". Ifla Journal Vol. 19. No. 4, 1993 P.P. 374-384

